

Rädda Barnens remissvar av SOU 2024:93 Effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare

Inledning

Rädda Barnen har beretts möjlighet att svara på remiss angående *Effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare SOU 2024:93*. Rädda Barnen svarar på remissen utifrån ett barnrättsperspektiv med FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som grund. Till stöd i tolkningen av barnkonventionen använder sig Rädda Barnen främst av uttalanden från FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté).

Rädda Barnen lämnar synpunkter på vissa av förslagen i utredningen. Andra förslag kommenterar Rädda Barnen inte, vilket innebär att organisationen varken av- eller tillstyrker förslaget.

Rädda Barnens ståndpunkt är att nya eller utökade verktyg för brottsbekämpning och -utredning riktat mot barn måste bidra till att barn på ett bättre sätt fångas upp och erbjuds stöd och skydd mot den skadliga miljön för att vara försvarbara. Syftet att enbart förbättra och effektivisera rättsväsendets brottsbekämpande och -utredande uppdrag riskerar leda till att barns rättigheter inskränks eller kränks och uppfyller inte heller kraven på proportionalitet. Rädda Barnen tillstyrker därför eller ser positivt på förslag som respekterar eller i vissa fall även stärker barnets rättigheter. De eventuella positiva effekterna för brottsbekämpning och -utredning utgör alltså på egen hand ingen grund för organisationens överväganden.

Rädda Barnen vill också framhålla vikten av att skyddsaspekten tydligt framgår i förarbeten till nya befogenheter till polisen. Det är en åtgärd Rädda Barnen bedömer bidrar till att barn ses som rättighetsbärare och inte enbart förövare. Detta kan leda till ett stärkt barnrättsperspektiv i tillämpningen men också att berörda barn känner större tillit och förtroende för polisen och andra myndigheter.

Rädda Barnen vill berömma utredningen för den redovisning av pågående lagstiftningsärenden och regeringsuppdrag på området i kapitel 4. Det är dock fortsatt, vilket har påpekats av såväl Rädda Barnen som andra aktörer i tidigare remissvar, svårt att överblicka de samlade effekterna av alla de reformer inom rättsområdet som riktar sig mot barn. Det pågår också reformer inom det sociala området som kommer ha bäring på dessa och andra förslag inom rättsområdet. Rädda Barnen saknar en sådan genomgång och analys. Det är vidare anmärkningsvärt att fortsätta lägga fram nya förslag innan tidigare genomdrivna åtgärder har implementerats och därmed kunnat utvärderas.

Slutligen uppskattar Rädda Barnen att utredningen, trots att det inte framgick av direktiven, har sökt kunskap om barns egna upplevelser av kriminalitet genom att ta del av rapporter från Bris och Fryshuset. Rädda Barnen hade dock velat se att utredningen på egen hand direkt konsulterat barn, utifrån artikel 12 i barnkonventionen. Den anger att barn har en ovillkorlig rätt att få ge uttryck för sin åsikt och få denna beaktad, i sådant som berör dem.

Sammanfattning av Rädda Barnens synpunkter

Rädda Barnen viktigaste synpunkter är följande:

- Rädda Barnen **avstyrker**:
 - Förslag om förlängd tid för häktning av barn (avsnitt 8.10)
 - Förlängd tid för verkställighet av kroppsbesiktning (avsnitt 9.8.9)
 - Förlängd tid för skyldighet att stanna kvar för förhör (avsnitt 10.3.4)
- Rädda Barnen **delar inte utredningens bedömning** vad gäller:
 - Rätten till juridiskt biträde enligt presumtionsregeln (avsnitt 15.4.5)
 - Rätten till offentlig försvarare (avsnitt 15.9.3)
- Rädda Barnen **tillstyrker** flera förslag vad gäller tvångsmedel och hemliga tvångsmedel mot barn, utifrån perspektivet att detta kan leda till tidig identifiering av barn som är i riskzon att begå grova brott, ökat skydd för barn samt identifiering av äldre personer som rekryterar barn till kriminalitet.
- Rädda Barnen **ser positivt** på förslagen om att utöka möjligheterna till juridiskt biträde, men önskar se en annan lagteknisk lösning än den föreslagna, för att säkerställa att barn alltid får ett juridiskt biträde i de fall barnet har rätt till och behov av det.
- Rädda Barnen vill **uppmäna regeringen** att noga följa hur förslagen i utredningen implementeras och genomföra en större utvärdering inom två år. I uppföljning och utvärdering ska barns erfarenheter inhämtas.

Rädda Barnens synpunkter på övergripande delar i utredningen

Kapitel 5 Vissa grundläggande fri- och rättigheter

Rädda Barnen välkomnar att utredningen innehåller ett särskilt kapitel om de grundläggande fri- och rättigheter som är aktuella, och att det ägnas särskild uppmärksamhet åt barnkonventionen.

Rädda Barnen anser dock att genomgången av hur barnkonventionen är relevant inte är fullständig och vill påpeka följande brister, som bör justeras i den kommande beredningen av förslagen.

Alla grundprinciper presenteras inte

I avsnitt 5.6.2 redogörs barnkonventionens grundprinciper (artikel 2, 3, 6 och 12). Trots att utredningen korrekt beskriver att alla grundprinciper ska vara vägledande när övriga delar av barnkonventionen tolkas, väljer utredningen att fördjupa enbart två av dessa (artikel 3 och 12). Rädda Barnen ställer sig frågande till varför utredningen inte ger artikel 2, om icke-diskriminering, eller artikel 6, om barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling, samma uppmärksamhet. Rädda Barnen anser att även dessa är av stor vikt för det som utredningen behandlar.

Principen om barnets bästa benämns inte korrekt

När propositionen till inkorporeringen av barnkonventionen presenterades, lade regeringen även fram en ny officiell översättning av barnkonventionen. Störst skillnad från tidigare

översättning var hur principen om barnets bästa formuleras. På svenska står numera, att i alla åtgärder som rör barn "ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa". Trots att denna översättning varit officiell sedan 2018, väljer utredningen konsekvent att använda begreppet "barnets bästa i främsta rummet". Anledningen till att artikel 3 skrevs om i den nya svenska översättningen var att olika undersökningar visat att begreppet "barnets bästa i främsta rummet" fick en för extensiv tolkning än vad som var tänkt.¹ Rädda Barnen ställer sig därför frågande till varför utredningen har valt att använda det gamla begreppet istället för det nya. Rädda Barnen ser en risk för att detta kan leda till förvirring och missuppfattningar hos tillämpare av regleringen.

Rekommendationer från FN:s barnrättskommitté tas inte upp

Rädda Barnen uppskattar att utredningen så tydligt tagit stöd av FN:s barnrättskommitté och dess allmänna kommentarer i sin redogörelse för vad de olika delarna av barnkonventionen innebär. Rädda Barnen saknar dock en redogörelse för vilken kritik och vilka rekommendationer Sverige har fått från kommittén i dess senaste granskning. Dessa rekommendationer är specifika för Sverige och därför av synnerlig vikt för Sverige att beakta i sitt lagstiftningsarbete. Rädda Barnen vill särskilt belysa att Sverige fick rekommendationer som rör barn i häkte och arrest, isolering av barn och barnets rätt till juridiskt biträde.

Kapitel 7 Utgångspunkter för förslagen som gäller barn

Rädda Barnen delar till stor del utredningens bedömning om vilka utgångspunkter som ska vara stödande, med följande reservationer och tillägg:

- Andra punkten, "*barnets bästa ska sättas i främsta rummet*", bör formuleras om så att den är i linje med barnkonventionens nya översättning. Förslagsvis kan det stå "*Vid alla åtgärder ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa*".
- Fjärde punkten bör förtydligas, så att det framgår att förutom att barn kan vara antingen gärningsperson och offer, så kan ett enskilt barn också vara *både* gärningsperson och offer. Det är inte sällsynt att barn som involveras i kriminalitet genom hot, våld eller grooming. I och med att det numera är straffbart att rekrytera barn in i kriminalitet bör denna dubbla utsatthet hos drabbade barn synlig- och tydliggöras.
- Utöver statens ansvar att skydda barn mot att dras in i kriminalitet (punkt fem) önskar Rädda Barnen ett förtydligande kring att det är statens ansvar att barn lämnar den skadliga miljön genom stöd, skydd och andra insatser.
- Rädda Barnen önskar en ytterligare punkt, alternativt att den sista punkten förtydligas, med innebörden att samhällets behov av skydd aldrig får ske på bekostnad av mänskliga rättigheter, och i synnerhet inte barns mänskliga rättigheter.

Rädda Barnens synpunkter på de enskilda förslagen

Kapitel 8 Anhållande och häktning av barn

8.8.2 Regleringen om betryggande övervakning

¹ Meningen med dess utformning på originalspråk (engelska):
"The best interest of the child shall be a primary consideration".

Rädda Barnen delar utredningens bedömning att det inte finns skäl att ändra den reglering som gäller idag. Även om Rädda Barnen delar bedömningen att vården på SiS idag inte fungerar tillfredsställande, så finns inget som visar på att andra alternativ vore bättre.

8.9.5 Kravet på synnerliga skäl bör inte ändras

Rädda Barnen delar utredningens bedömning om att kravet på synnerliga skäl för att anhålla och häkta barn inte ska ändras. Som utredningen beskriver upplever barn frihetsberövande som svårare än vuxna, och ska användas restriktivt. Detta är också helt i linje med barnkonventionens krav på att frihetsberövande ska ske som en sista utväg (artikel 37 (b)).

8.10 Häktningstiden

Rädda Barnen delar inte utredningens bedömning i avsnitt 8.10.1 att det finns skäl att förlänga tremånadersfristen vid häktning av barn och avstyrker därför utredningens förslag i avsnitt 8.10.2 om att en ny tidsfrist på fem månader ska införas.

Tremånadersfristen vid häktning infördes efter återkommande kritik och rekommendationer från FN:s barnrättskommitté. Barnrättskommittén har varit tydlig i sin tolkning av artikel 37 (b) att frihetsberövande enbart ska ske som en sista utväg och för kortast möjliga tid. Man rekommenderade Sverige att ha en tydlig gräns för hur länge ett barn får vara häktat. Så sent som 2023 uppmanade kommittén Sverige att förhindra och begränsa användningen av häkte, att häktning ska omprövas oftare än var 14:e dag samt att upphöra med den praxis av isolering som finns.² Att utöka tiden för hur länge ett barn får vara häktad skulle därför vara i strid med barnkonventionen, såsom den har tolkats av FN:s barnrättskommitté.

Likt vad Institutet för mänskliga rättigheter framför i sitt remissvar till denna utredning, anser Rädda Barnen istället att tillräckliga resurser för att utreda brott där barn är inblandade på kortare tid behöver tillsättas. Barn ska inte straffas för att samhället inte prioriterar resurser att säkerställa deras rättigheter.

Slutligen delar Rädda Barnen utredningens bedömning att särregleringarna för barn i häkte ska finnas kvar.

Kap. 9 Utökade möjligheter att använda tvångsmedel som inte är hemliga

9.8.2 Utgångspunkter för en utökad tvångsmedelsanvändning mot barn under 15 år

Rädda Barnen delar utredningens bedömning att en utökad användning av tvångsmedel mot barn som inte har fyllt 15 år förutsätter att det finns ett tydligt behov. Däremot ställer sig Rädda Barnen frågande till utredningens bedömning kring detta behov. Utredningen redovisar en generell bedömning att den ökande grova brottsligheten hos en mindre grupp barn i sig utgör ett utökat behov av tvångsmedelsanvändning. För att nå denna slutsats torde en genomgripande utvärdering av dagens tvångsmedel och hur dessa används behöva göras, och därtill en analys av om dessa är tillräckliga för att kunna utreda fler grova brott där barn under 15 år är involverade.

² FN:s kommitté för barnets rättigheter. Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport (CRC/C/SWE/CO/6-7). Punkt 45 e och f.

9.8.3 Avspärrning och andra liknande åtgärder; 9.8.4 Undersökning enligt 28 kap 10 § rättegångsbalken; 9.8.5 Kvarstad och förvar

Rädda Barnen tillstyrker dessa förslag.

9.8.6 Kravet på särskilda skäl bör som huvudregel behållas

Rädda Barnen delar utredningens bedömning och tillstyrker förslaget om att det ska krävas särskilda skäl för att använda avspärrning och andra liknande åtgärder, kvarstad och förvar mot barn under 15 år.

9.8.7 Särskilt om husrannsakan

Rädda Barnen tillstyrker förslaget om att ta bort kravet på särskilda skäl för husrannsakan hos barn som är under 15 år.

Rädda Barnen ställer sig dock frågande till utredningens formulering³ ”*Ju yngre barnet är desto tyngre väger barnets intressen*”. Denna och liknande formuleringar har Rädda Barnen noterat återkommer allt oftare i utredningar. Den verkar användas som ett sätt att rättfärdiga inskränkningar och kränkningar av barnets rättigheter, i detta fall rätt till integritet och privatliv. Denna formulering kan tolkas som att barnets rättigheter blir mindre viktiga ju äldre barnet är. Rädda Barnen vill påpeka att just intrång i integritet och privatliv i många fall upplevs svårare ju äldre barnet är, utifrån barnets ökande uppfattning om omvärlden, sitt eget privatliv och sina gränser. Detta är inte heller något det går att finna stöd i hos FN:s barnrättskommitté.

9.8.8 Särskilt om kroppsvisitation

Som Rädda Barnen påpekade i sitt remissvar om säkerhetszoner, finns det stora brister i polisens tillämpning av nuvarande befogenheter. Inte minst rapporterar barn som Rädda Barnen möter i våra verksamheter om upprepade visitationer utan tillräcklig information om anledning och syfte. Barn upplever också dåligt bemötande och en känsla av att bli utsatt för kroppsvisitering endast på grund av sitt utseende. Rädda Barnen är därför tveksam till att införa utökade möjligheter att kroppsvisitera barn innan polisen har kommit till rätta med de implementeringsproblem som finns. Däremot kan Rädda Barnen förstå argumentet att det behövs en enhetlig reglering kring kroppsvisitation och att den förändring som föreslås kan vara positiv. För barn som är brottsoffer kan stulen egendom med den föreslagna regleringen i fler fall återlämnas. För barn som visiteras kan det, som utredaren anger, leda till ett visst skydd mot utnyttjande av kriminella nätverk.

9.8.9 Verkställighet av kroppsbesiktning

Rädda Barnen avstyrker detta förslag. Enligt artikel 37 i barnkonventionen ska ett barn endast frihetsberövas om det är absolut nödvändigt och då för kortast möjliga tid. Rädda Barnen uppfattar motivet till utredningens förslag som bristande resurser. Rädda Barnen menar att tillräckliga resurser för att verkställa kroppsbesiktning inom ramen för rådande reglering istället måste tillsättas.

9.8.10 Övrig tvångsmedelsreglering bör inte ändras

Rädda Barnen delar utredningens bedömning att det inte finns skäl att tillåta användning av övriga tvångsmedel som inte är hemliga mot barn under 15 år.

³ sid. 252

Kap. 10 Polisens möjlighet att hålla kvar brottsmisstänkta barn

10.3.2 Barn får hållas kvar av sociala skäl i fler fall

Rädda Barnen tillstyrker förslaget att barn ska få hållas kvar av sociala skäl i fler fall. Som utredningen beskriver kan ett förhör vara en påfrestande upplevelse för ett barn, och det är viktigt att förutsättningar finns för att ta hand om barnet så bra som möjligt efteråt.

Rädda Barnen vill dock understryka vikten av att polisen och övriga myndigheter arbetar på ett sätt som gör tiden för kvarhållande så kort som möjligt.

10.3.3 Tiden för att hålla kvar barn av sociala skäl utökas

Rädda Barnen tillstyrker förslaget om att utöka tiden som ett barn får hållas kvar av sociala skäl till sex timmar. Även om barn ska frihetsberövas för kortast möjliga tid, så är detta ett frihetsberövande som syftar till att säkerställa att barnet får ett gott omhändertagande och stöd, i det akuta skedet och på längre sikt.

10.3.4 Tiden som barn under 15 år är skyldiga att stanna kvar för förhör förlängs

Rädda Barnen avstyrker utredningens förslag om att förlänga den maximala tid som brottsmisstänkta barn under 15 år är skyldiga att stanna för förhör. Som nämnts ovan, ska ett barn, enligt artikel 37 i barnkonventionen, endast frihetsberövas om det är absolut nödvändigt och då för kortast möjliga tid. Rädda Barnen uppfattar motivet till utredningens förslag som bristande resurser. Rädda Barnen menar att tillräckliga resurser för att verkställa förhör inom ramen för rådande reglering istället måste tillsättas.

10.3.5 Placering i polisarrest

Rädda Barnen tillstyrker förslaget att skärpa bestämmelserna för när barn får hållas i försvar i polisarrest.

Kap. 11 Biometrisk information från barn

11.6.4 Upptagning och registrering av biometriska uppgifter efter en bevistalan

Likt vad som Institutet för Mänskliga Rättigheter för fram i sitt remissvar till denna utredning, ställer sig Rädda Barnen tveksamma till om möjligheten att spara biometriska uppgifter från barn under 15 år i ett register för dömda efter bevistalan har förts är i överensstämmelse med Europakonventionen och barnkonventionen.

Utöver de argument Institutet för fram i sitt remissvar, vill Rädda Barnen poängtera att en registrering i ett register för dömda kan innebära en stigmatisering av barnet, då barnet ses som dömd för brott fast hen inte är straffmyndig.

Kap. 13 Hemliga tvångsmedel mot barn under 15 år i brottsutredningar

13.13.4 Den valda modellen; 13.13.5 Högre krav för hemlig rumsavlyssning; 13.13.6 Postkontroll bara vid vissa brott

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag att tillåta användning av hemliga tvångsmedel mot brottsmisstänkta barn under 15 år. Rädda Barnen tillstyrker också förslaget att regleringen ska tidsbegränsas till fem år.

Rädda Barnen anser att utredningen har gjort en välvägd analys kring när hemliga tvångsmedel mot barn under 15 år får användas och delar den bedömning som utredningen gör gällande vilka brott som hemliga tvångsmedel ska få användas för.

Kap. 15 Juridiskt biträde för barn

15.4.5 Rätten till juridiskt biträde vid utredningar enligt presumtionsregeln och barnkonventionen och 15.9.3 Rätten till offentlig försvarare är förening med barnkonventionen

Rädda Barnen delar inte utredningens bedömning att rätten till juridiskt biträde vid utredningar enligt presumtionsregeln är förenlig med barnkonventionen. Detsamma gäller bedömningen för barn mellan 15–17 år. Även om den undantagsregel som gäller idag är restriktiv, så innebär det att det finns tillfällen då barn inte får tillgång till ett juridiskt biträde. Rädda Barnen vill påminna om den rekommendation Sverige fick vid den senaste granskningen av FN:s barnrättskommitté, om att utöka möjligheterna för barn att få juridiskt biträde när de står inför att anklagas för kriminell aktivitet.⁴ Den svenska översättningen av rekommendationen är inte helt i överensstämmelse med den engelska som lyder:

"To broaden the conditions under which a public defence counsel may be appointed for children facing criminal charges, with a view to ensuring that effective legal representation is promptly provided to all children without exception"

Utifrån detta anser Rädda Barnen att det är tydligt att barn som misstänks för brott, oavsett om de är under eller över 15 år, alltid ska ha en absolut rätt till juridiskt biträde. Rädda Barnen anser därför att regeringen i sin fortsatta beredning ska se över hur lagstiftningen kan förändras för att säkerställa detta.

15.5.4 Rätten till juridiskt biträde vid utredningar på begäran av socialnämnden bör utvidgas; 15.6.5 Rätten till juridiskt biträde vid utredningar enligt 31 § tredje stycket LUL bör utvidgas; 15.8 Hänvisningar till rättegångsbalken; 15.10.3 Rätt till juridiskt biträde för barn som häktas på grund av vägran att fullgöra vittnesplikten; 15.11.3 Förordnande av juridiskt biträde under beredskap

Rädda Barnen ser positivt på att utredningen föreslår flera förändringar som ska göra det tydligare att barn i fler fall än i dag ska ha rätt till juridiskt biträde. Detta kommer leda till att svensk lagstiftning är mer i linje med barnkonventionen, likt Barnkonventionsutredningens slutsats.⁵

Rädda Barnen ställer sig dock frågande till om den lösning som föreslås i utredningen till fullo stämmer överens med de krav som finns i barnkonventionen, utifrån hur den har tolkats av FN:s barnrättskommitté. Rädda Barnen önskar därför, likt Institutet för mänskliga rättigheter, att regeringen ser över alternativa lagtekniska utformningar som säkerställer att varje barn som har rätt till och behov av ett juridiskt biträde, eller annan form av biträde, får det i praktiken.

⁴ UN Committee on the Rights of the Child, Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic reports of Sweden (CRC/C/SWE/CO/6-7). Punkt 45 (h).

⁵ SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt.

Avslutande reflektioner

Rädda Barnen vill avslutningsvis uppmuntra regeringen att om förslagen träder ikraft, noga följa upp och utvärdera dessa för att säkerställa en implementering som inte kränker barnets rättigheter och att tvångsmedlen används som avsett. I en sådan utvärdering är det viktigt att erfarenheter från barn som blivit utsatta för tvångsmedlen fångas upp. Rädda Barnen anser att uppföljning av implementeringen borde ske löpande, det vill säga i en form där barns upplevelser av att ha blivit utsatta för ett tvångsmedel fångas upp i nära anslutning till ingripandet. Detta förfarande säkerställer att barns upplevelser och erfarenheter av tvångsmedel i rättsprocessen tillvaratas och kan användas för att utveckla arbetssätt och utvärdera lagstiftningen i praktiken.

Stockholm 27 mars 2025

Sara Damberg
Chef för Sverigeprogrammet